

VELKÁ BRITÁNIE A OBCHOD S OPIEM V ČCHINGSKÉ ČÍNĚ NA POČÁTKU 20. STOLETÍ¹

Roman Kodet

Od počátku 19. století se Čína stávala stále významnější oblastí britského ekonomického a posléze i politického zájmu. Především napojení čínského obchodu na ekonomiku britského impéria přinášelo jeho obchodníkům nebývalé zisky, a proto se ve stále větší míře snažili o rozšiřování svých aktivit v Říši středu. Tento trend však zprvu narážel na uzavřenost Číny, která se snažila jejich vliv omezit. Bylo tomu tak hlavně kvůli rostoucímu dovozu opia do země, jenž Britům přinášel zisky v podobě čínského stříbra, za nějž obchodníci nakupovali čaj, který s velkým ziskem importovali do Evropy. Problém však spočíval ve skutečnosti, že vláda dynastie Čching na tuto praxi pohlížela se stále větší nevraživostí, což roku 1799 demonstroval císař Ťia-čching, jenž vydal rozkaz zakazující import této drogy do Číny. Britská východoindická společnost, pro níž byl tento obchod značně výhodný, se proto snažila obchodovat skrze prostředníky, kterým opium prodávala na veřejných aukcích v Kalkatě, kteří je pak do Číny dováželi přes Macao.² Navzdory těmto omezením dovoz opia do Číny neustále stoupal – jen mezi léty 1805–1839 vzrostl z 3 159 na 40 200 beden (po cca. 140 librách, resp. 63,5 kg) ročně.³

Tento dramatický růst však představoval pro čchingský dvůr v Pekingu značný problém, neboť s sebou pro Čínu přinášel dva zásadní negativní následky. Jednak to bylo výrazné zvýšení množství jeho konzumentů, jejichž počet již ve druhé polovině třicátých let 19. století přesáhl 10 milionů.⁴ Mnohem závažnějším problémem však byla skutečnost, že se čínský zahraniční

¹ Tato studie je jedním z výsledků grantu Politické a hospodářské zájmy Velké Británie a Německa v Číně, 1894–1914 uděleného Grantovou agenturou České republiky (GA13–12431S).

² TWITCHETT, Denis C. – FAIRBANK, John K. (eds.): *The Cambridge History of China*. Sv. 10, část 1. London – New York – Melbourne 1995, s. 172. K obchodu s opiem v první polovině 19. století blíže viz GREENBERG, Michael: *British Trade and the Opening of China, 1800–1842*. Cambridge 1969, s. 104–143.

³ LOVELL, Julia: *The Opium War*. London 2012, s. 36; k objemu dováženého opia do Číny viz také FAROOQUI, Amar: *Smuggling and Subversion. Colonialism, Indian Merchants, and the Politics of Opium, 1790–1843*. New York – Toronto – Oxford 2005, s. 23an.

⁴ HANES, W. Travis – SANELLO, Frank: *Opium Wars: The Addiction of One Empire and the Corruption of Another*. Neperville 2002, s. 34.

obchod náhle dostal do značného a doposud nepoznaného schodku, který výrazně odčerpával finanční zdroje čchingské vlády, jež se potýkala se zásadním odlivem drahého kovu ze země. Jen mezi léty 1828–1836 tak z Číny „odteklo“ stříbro v hodnotě 38 milionů dolarů.⁵ Výsledkem byla snaha čínské vlády této praxi zamezit. Císař Tao-kuang proto pověřil komisaře Lin ce-süa, aby zlikvidoval čínské obchodníky s touto drogou a zamezil cizincům v jeho dovozu do Číny. Výsledkem bylo zničení více než 1 000 tun opia, což však vedlo ke střetu.⁶

Čínské tažení proti opiu totiž vyvolalo bouři nevole na straně britských dovozců. Jeden z přeních britských obchodníků William Jardine (zakladatel společnosti Jardine Matheson) totiž dokázal přesvědčit vládu lorda Palmerstona o nutnosti otevřít Čínu britskému obchodu. Jeho společnost pak zásadním způsobem podporovala britské vojenské tažení během první opiové války, jejímž výsledkem byla čínská porážka, jež byla stvrzena smlouvou z Nankingu (29. srpna 1842), která efektivně zajistila britské ekonomické zájmy v Číně otevřením pěti smluvních přístavů, v nichž mohli britští obchodníci volně podnikat. Klíčovým bodem této smlouvy se pak stal její třetí článek, kterým čínská vláda předala Britům ostrov Hong Kong, jenž se měl v následujících letech stát hlavním opěrným bodem britské moci na Dálném východě.⁷ Vítězství v tomto konfliktu tak zajistilo trvalou přítomnost Britů v Číně, která se musela opět otevřít přílivu Brity dováženého opia. Jeho importované množství se každoročně dramaticky zvyšovalo. Zatímco na počátku čtyřicátých let se dovoz pohyboval okolo 30 000 beden opia ročně, v padesátých letech to již byl dvojnásobek.⁸

Opium díky této skutečnosti představovalo základ britské moci v Asii a zajišťovalo stabilitu britského impéria jako celku. Snahou britských obchodníků podporovaných (až na některé výjimky) vládou proto bylo obchod s opiem dále rozšiřovat. Výsledkem byla druhá opiová válka (1856–1860) zakončená Tiencinskou smlouvou,⁹ která potvrdila britské postavení v Číně a cizincům otevřela dalších jedenáct přístavů a zajistila jejich trvalou přítom-

⁵ TWITCHETT, D. C. – FAIRBANK, J. K.: c. d., s. 173; k otázce diskuzí na čchingském dvoře ohledně obchodu s opiem blíže viz BAUMLER, Alan (ed.): *Modern China and Opium. A Reader*. Ann Arbor 2002, s. 6–21.

⁶ FAROOQUI, A.: c. d., s. 202–203.

⁷ Text smlouvy dostupný na webu <http://afe.easia.columbia.edu/ps/china/nanjing.pdf> [cit. 18. 10. 2015].

⁸ BLUE, Gregory: *Opium for China: The British Connection*. In: BROOK, Timothy – WAKABAYSHI, Bob Tadashi (eds.): *Opium Regimes. China, Britain, and Japan 1839–1952*. Berkeley – Los Angeles – London 2000, s. 36.

⁹ <http://www.chinaforeignrelations.net/node/144> [cit. 18. 10. 2015].

nost v Říši středu. Druhá polovina 19. století tak přes značné vnitřní nepokoje v Číně znamenala rozšiřování kontaktů mezi Západem a postupně upadající čchingskou říší, jež se jen velmi obtížně dokázala vyrovnat s otřesem, jež jí porážky od cizinců přinesly. Druhá opiová válka však do jisté míry znamenala vrchol britského vlivu v Číně, a proto je její ukončení některými historiky označováno za konec první fáze tzv. smluvního období (éra let 1842–1943), kdy převládal britský koncept volného obchodu.¹⁰ Od sedmdesátých let 19. století však Britové museli čelit stále se zvyšující konkurenci dalších světových mocností – zprvu především Francie a USA, ale posléze také Ruska, Německa a Japonska. Na druhé straně zůstával primát britského obchodu v Číně v podstatě neotřesitelný – ještě na počátku 20. století činila hodnota dovozu z Velké Británie, Hong Kongu a britských kolonií a závislých území do Číny zhruba 254 milionů taelů z celkového množství 428 milionů.¹¹ Na této obchodní dominanci se výrazným způsobem podílel import opia, jež na svém vrcholu roku 1880 dosahoval 39 % celkového čínského dovozu, kdy činil závratných 80 000 dopravených beden ročně (tedy cca. 5 000 tun).¹²

Na konci 19. století tak v Indii pěstované opium doslova zaplavilo čínský trh a získalo si miliony uživatelů po celé Číně, což je jen dalším dokladem hluboké demoralizace celé čínské společnosti, která se jen s největšími obtížemi vyrovnávala s vnitřními otřesy a zahraničním tlakem, jež v průběhu 19. století odebral Číňanům iluzi o své vlastní politické a kulturní převaze nad zahraničními „barbary“. Podle soudobých odhadů bylo okolo roku 1900 v Číně zhruba 40 milionů kuřáků opia, z nichž minimálně 15 milionů bylo na této droze závislých.¹³ Od 80. let 19. století sice růst dovozu britského (resp. indického) opia do Číny postupně klesal, tento trend však nebyl způsoben snižující se poptávkou po opiu, nýbrž skutečností, že se mnoho domácích zemědělských producentů přeorientovalo na pěstování máku a masovou výrobu této drogy. Vzhledem k tomu, že domácí opium bylo podstatně levnější než dovážené, začal objem dovozu opia od poloviny 80. let dramaticky klesat. Již roku 1890 činil jen 20 % celkového čínského importu a do roku 1900 se toto číslo snížilo na 14,8 %.¹⁴ Tento pokles se pak projevil i na skutečnosti, že v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století

¹⁰ FAIRBANK, John K.: *Dějiny Číny*. Praha 1998, s. 237.

¹¹ The National Archives, London, Kew (dále jen TNA), Foreign Office (dále jen FO) 405/171, General Report on China for the year 1906, s. 21, Jordan Greyovi, Peking, 1. 6. 1907.

¹² BLUE, G.: c. d., s. 36; srovnej s LOWES, Peter D.: *The Genesis of International Narcotics Control*. Geneve 1966, s. 56.

¹³ FAIRBANK, J. K.: c. d., s. 270; srovnej s DIKÖTTER, Frank – LAAMANN, Lars – XUN, Zhou: *Narcotic Culture. A History of Drugs in China*. London 2004, s. 51–57.

¹⁴ TWITCHETT, D. C. – FAIRBANK, J. K.: c. d., s. 49.

řada britských společností (jako Jardine) od dovozu opia upustila a přeorientovala se na jiné komodity (např. bavlnu).¹⁵ Význam obchodu s opiem pro britský obchod tak záhy po dosažení jeho vrcholu začal soustavně upadat. Tento trend začal v době, kdy se proti obchodu s opiem stále hlasitěji ozývaly hlasy kritizující jeho nemorálnost.¹⁶

K nejvýraznějším kritikům dosavadní praxe patřili především přívrženci Společnosti pro potlačení obchodu s opiem (Society for the Suppression of the Opium Trade) založené roku 1874 průmyslníkem Edwardem Peasem.¹⁷ Její členové nicméně argumentovali tím, že omezení dovozu opia z Indie nic nevyřeší, pokud se na boji proti této droze nebude aktivně účastnit čínská vláda. Proti obchodu s opiem vystupovali otevřeně také politici a mnohé veřejně činné osobnosti v USA, které se na počátku 20. století staly světovým lídrem v boji proti obchodu s opiem a dalšími návykovými látkami. Za zvyšujícího se kritického postoje vůči obchodu s opiem se v Británii této argumentace chopila nová liberální vláda vedená sirem Henrym Cambellem-Bannermanem, která si uvědomovala, že význam opia pro britskou ekonomiku klesá a že tento obchod představuje překážku konvenčního ekonomického pronikání Británie do Číny a současně poskytuje britským oponentům příležitost k oprávněné kritice. Londýn dal proto Pekingu na vědomí, že pokud se bude aktivně snažit o potlačení domácí produkce opia, postará se londýnská vláda o omezení jeho dovozu do Číny.¹⁸

Pro čínskou vládu samotnou znamenalo opium zásadní problém. Nejen, že nárůst jeho konzumentů jasně demonstroval vnitřní rozklad kdysi pyšné Říše středu, ale také s sebou přinášel značné ekonomické ztráty. Právě dovoz opia dlouhodobě zapříčiňoval pasivní obchodní bilanci Číny,¹⁹ což se výrazným způsobem podepsalo na odlivu kapitálu ze země. Rozšiřování domácí produkce opia pak ohrožovalo zemědělskou produkci. Dovoz opia do Číny byl současně trvalou připomínkou podřízeného postavení vůči Západu. Mnozí představitelé čchingské vlády proto opium považovali za jed,

¹⁵ BICKERS, Robert: *The Scramble for China. The Foreign Devils in the Qing Empire, 1832–1914*. London – New York – Toronto 2012, s. 285.

¹⁶ První kritika obchodu s opiem však zazněla již mnohem dříve. LOWES, P. D.: c. d., s. 58–62; srovnej s podobným procesem v Číně BAUMLER, A. (ed.): c. d., s. 22an.

¹⁷ LODWICK, Kathleen L.: *Crusades against Opium. Protestant Missionaries in China, 1874–1917*. Lexington 1996, s. 55; k její činnosti blíže viz LOVELL, J.: c. d., s. 271–274; k boji proti dovozu opia a aktivitám ostatních zemí (především USA) v této otázce blíže viz WRIGHT, Hamilton: *The International Opium Commission*. The American Journal of International Law, 3, 1909, č. 3, s. 668–673.

¹⁸ BICKERS, R.: c. d., s. 358.

¹⁹ TWITCHETT, D. C. – FAIRBANK, J. K: c. d., s. 48.

kterým cizinci tráví Čínu ve snaze si ji podrobit. Opium se tak v jejich očích stalo zosobněním západního imperialismu. Čínští reformátoři proto tvrdili, že pokud má vzniknout „nová“ a silná Čína, je nutné, aby bylo jeho užívání z čínského prostředí vymýceno.²⁰ Na základě této představy se i v samotné Číně zrodilo hnutí, jež si kladlo za cíl proti opiu bojovat. Jak obtížný to však měl být úkol, demonstruje citát z jedné čínské učebnice, která užívání opia odsuzovala: „Císařství se stalo závislým na kouření opia... Vláda vyzkoušela všechny druhy metod, jak této praxi zabránit, protože škodí našemu obyvatelstvu. Avšak naši lidé jsou hloupě tvrdošíjní, než aby se jej [opia] vzdali.“²¹ Změna britského postoje, společně s ochotou čínské vlády tento problém rázně řešit, však měla přinést výsledky.

Pozitivním důsledkem souběhu těchto dvou okolností byl edikt vydaný císařem Kaung-süem 1. listopadu 1906, který zakazoval užívání opia. Čínské úřady si však byly vědomy, že představa, že by takovýto edikt vedl ke snížení spotřeby, je naivní, pokud nebude provázen radikálními opatřeními.²² Císařský dekret proto nařizoval zásadní omezení pěstování máku, jež bylo napříště povoleno, jen pokud majitel pole obdržel speciální potvrzení vydávané státními úředníky. Na pozemcích, kde již (alespoň hypoteticky) neměl být mák pěstován, měly být vysázeny jiné plodiny. Současně mělo dojít k uzavírání obchodů s opiem a jejich zákazníkům vydávány náhražkové léky, jež jim měly pomoci s odvykáním.²³ Touto cestou plánovala čchingská vláda do desíti let zásadním způsobem omezit domácí produkci opia. Ve snaze kontrolovat počet jeho uživatelů, byla součástí dekretu císaře Kaung-süa povinnost, aby se všichni uživatelé opia hlásili místním úřadům, které jim měly vydat povolení na jeho nákup. Kdo by podobným povolením nedisponoval a byl přistižen při požívání opia, měl být přísně potrestán.²⁴ Tímto způsobem měl být počet kuřáků opia monitorován a zabráněno dalšímu zvyšování množství konzumentů. Součástí vládního tažení proti opiu pak měla být snaha o omezení dovozu opia, což však, jak císařský edikt připouštěl, bylo obtížné, protože na základě nerovných smluv vynucených velmocemi byl import opia záležitostí cizinců a vláda jej nemohla nikterak regulovat, přestože obchodní

²⁰ DIKÖTTER, F. – LAAMANN, L. – XUN, Z.: *c. d.*, s. 109.

²¹ LOVELL, J.: *c. d.*, s. 305.

²² TNA, FO 405/171, General Report on China for the year 1906, s. 4–5, Jordan Greyovi, Peking, 1. 6. 1907.

²³ BAUMLER, A. (ed.): *c. d.*, s. 68–69.

²⁴ Tamtéž, s. 67.

smlouvy s Británií nebo např. USA jasně deklarovaly, že opium je do země dováženo pouze za lékařskými účely.²⁵

Císařský edikt byl bezpochyby jasnou demonstrací upřímného úmyslu čínské vlády s dosavadní praxí skoncovat a zamezit nekontrolovatelnému šíření opia v zemi. Jeho publikování bylo kvitováno nejenom velkou částí západní veřejnosti, ale i samotnými představiteli velmocí. Současně zmobilizoval celou řadu dobročinných společností, jež se snažily proti obchodu s opiem bojovat. Především spolky založené protestantskými misionáři v 90. letech 19. století zaktivizovaly po útlumu v následku Boxerského povstání svou činnost. Mezi nimi vynikala Liga proti opiu, jejíž předseda – americký misionář Hampden Coit DuBose – se snažil na pomoc v boji s opiem sehnat adekvátní prostředky a zahájil rozsáhlou osvětovou činnost ve většině čínských provincií, neboť byl přesvědčen, že následující měsíce a roky budou pro boj s opiem klíčové.²⁶ Hlavním cílem pak bylo zkrácení doby, do kdy mělo dojít k utlumení produkce a spotřeby, jež byla vládou stanovena na deset let.²⁷ Avšak navzdory snaze čínské vlády a podpoře soukromých osvětových společností by snaha o omezení obchodu s opiem byla marná, pokud by se Peking nepodařilo dosáhnout dohody, jež by zásadním způsobem utlumila import drogy ze zahraničí.

Pokud tedy císařský dvůr chtěl reálně uvažovat o omezení konzumace opia, musel jednat především s Brity ohledně snížení dovozu indického opia do Číny. V tomto ohledu však byla situace záměrům čchingské vlády příznivá. Roku 1905 se v Británii dostala k moci liberální strana (po deseti letech v opozici), která v předchozích letech podporovala snahu o omezení obchodu s opiem.²⁸ Vláda Henryho Campbella-Bannermana proto uvítala iniciativu čínské vlády a rozhodla se ji podpořit vlastní aktivní politikou. Jejím záměrem proto bylo dosáhnout dohody s Číňany ohledně souběžného omezení domácí produkce a britského importu opia do Číny. Liberální vláda byla k podobnému kroku připravena přistoupit navzdory skutečnosti, že britský obchod s opiem přinášel do britské státní pokladny tři miliony liber ročně.²⁹ Jedinou britskou podmínkou byl razantní čínský zákrok proti domácím producentům opia, kteří této drogy vyrobili 330 000 pikulů (1 pikul =

---

²⁵ Tamtéž, s. 71.

²⁶ LODWICK, K. L.: *c. d.*, s. 125.

²⁷ TNA, FO 371/414, Caldecott Greyovi, Londýn, 20. 1. 1908.

²⁸ BLUE, G.: *c. d.*, s. 40–41.

²⁹ TNA, FO 881/9229, General Report on China for the Year 1907, s. 7, Jordan Greyovi, Peking, 27. 2. 1908.

66,48 kilogramu) ročně. Dalších 54 000 pikulů pak do Číny dovezli zahraniční obchodníci, především Britové.³⁰

Výsledkem britské snahy byla smlouva mezi Čínou a indickou vládou z konce roku 1907. Britská správa Indie v ní přislíbila, že v následujících třech letech výrazně (každý rok o 10 % z původního objemu)³¹ sníží export indického opia výměnou za čínský příslib, že dojde k proporcčně adekvátnímu poklesu domácí produkce a omezení dovozu opia z Persie a dalších zemí Blízkého a Středního východu.³² Britská vláda současně čínské vládě navrhla jedenáctibodový plán, jenž měl zabránit dalšímu šíření a pěstování opia v Číně. Jednotlivá doporučení se však víceméně kryla s již přijatými čínskými opatřeními.³³ Jednotlivé části této dohody pak vstoupily v platnost na počátku roku 1908, kdy britské úřady v Číně zahájily snižování počtu vydávaných povolenek pro dovoz opia do Číny. Nad prováděním těchto opatření pak dohlíželi britští pozorovatelé, kteří měli zhodnotit výsledek protiopiového tažení v Číně, jež bylo podmínkou pro snížení britského dovozu.³⁴ Čínská vláda pak jednostranně omezila dovoz z Persie a Osmanské říše, neboť tyto země neměly s Čínou uzavřeny nerovné smlouvy a čínská vláda tak byla schopna obchod s nimi regulovat.³⁵

Jistým vyvrcholením snah o omezení dovozu opia do Číny pak bylo zasedání Mezinárodní komise pro boj s opiem (International Opium Commission),³⁶ jež se sešla v Šanghaji 1. února 1909 za předsednictví biskupa americké Episkopální církve Charlese Henryho Brenta, jenž působil na Filipínách a byl znám jako dlouholetý odpůrce obchodu s opiem.³⁷ Úkolem tohoto setkání mělo být vypracování doporučení, jež by pak po dalších mezinárodních jednáních sloužila jako model pro potlačení obchodu s opiem. Hlavním cílem setkání mělo být prozkoumání existujících zákonů týkajících se obchodu s opiem a navržení takových opatření, jež by stávající praxi zabránila. Současně si zasedající vyslechli řeč členů čínské delegace o situaci

³⁰ Tamtéž, srovnej s BAUMLER, A. (ed.): c. d., s. 75–76.

³¹ To se rovnalo poklesu o 5100 beden opia ročně. BLUE, G.: c. d., s. 41.

³² TNA, FO 371/414, General Report on Opium, Peking, 11. 1. 1908; srovnej s TNA, FO 881/9229, General Report on China for the year 1907, s. 7, Jordan Greyovi, Peking, 27. 2. 1908.

³³ TNA, FO 371/414, Jordan Greyovi, Peking, 27. 11. 1907.

³⁴ TNA, FO 371/414, Jordan Greyovi, Peking, 7. 12. 1907.

³⁵ TNA, FO 881/9466, General Report on China for the year 1908, s. 5, Jordan Greyovi, Peking, 26. 3. 1909.

³⁶ K jejímu jednání blíže viz *International Opium Commission*, vol. I. Report of the Proceedings, Shanghai 1909.

³⁷ BLUE, G.: c. d., s. 53.

ohledně boje s pěstováním opia v Číně. Avšak navzdory tomu, že se jednalo o významný milník, neboť zasedání bylo první velkou mezinárodní akcí na podobné úrovni, mělo jednání komise zásadní slabinu. Zasedající delegáti totiž neměli oficiální pověření svých vlád – nejednalo se tedy ani o stálé zástupce svých zemí v Číně ani o zvláštní zmocněnce – jakékoli závěry by komise učinila, nebyly by pro západní státy závazné.³⁸ Pokud jde o postoj Velké Británie, pak vláda i její zástupci v Číně tento vývoj sice víceméně kvitovali,³⁹ na druhou stranu dal velvyslanec Jordan otevřeně najevo, že problém dovozu opia do Číny považuje především za otázku britsko-čínských vztahů.⁴⁰ Britská vláda tak na jedné straně boj proti opiovému obchodu podpořila, na straně druhé jej však na prvním místě považovala za záležitost britského impéria, a proto odmítala jakékoli vnější zasahování do jeho regulace. Boj proti opiu tak měl pokračovat v podstatě výhradně na základě bilaterálních britsko-čínských jednání a v duchu konvence z roku 1907.

Výsledkem jednání Mezinárodní komise pro boj s opiem tak byly značně omezené. Komise nicméně kvitovala upřímnou snahu čchingské vlády o potlačení výroby (a následné konzumace) opia, přičemž v podstatě konstatovala, že se dosavadní opatření čínské vlády víceméně shodují s jejími doporučeními. Ohledně právní úpravy stávajícího stavu v Číně doporučovali zasedající Pekingu poučit se z legálního stavu v západních zemích, kde bylo užívání opia obecně zakázáno s výjimkou lékařských účelů. Komise pak obecně varovala před šířením jiných „náhražkových“ drog. Vyzvala také zástupitele těch evropských koncesí v Číně, jež ještě nezavedly opatření proti distribuci a užívání opia, aby tak neprodleně učinili. Členové komise pak měli apelovat na své vlády v Evropě, aby se zapojily do boje proti obchodu s drogami – především s opiem.⁴¹ Obecně však zasedající kvitovali zlepšení situace. Konstatovali sice, že bylo obtížné zlomit uživatele opia, aby se vzdali svého návyku,⁴² na druhé straně však vyzdvihovali skutečnost, že to byl právě

³⁸ LODWICK, K. L.: *c. d.*, s. 138.

³⁹ Tato skutečnost byla do jisté míry způsobena tlakem jednotlivých organizací bojujících proti opiu v samotné Británii, jež se snažily přesvědčit veřejnost o zhoubném dopadu dosavadní praxe a o její nemorálnosti. Jako příklad může být uvedena London and Edinburgh Anti Opium Organisation, která opakovaně vyzývala britskou vládu, aby zamezila obchodu s opiem. TNA, FO 371/846, London and Edinburgh Anti Opium Organisation pro Foreign Office, Londýn, 12. 2. 1910.

⁴⁰ TNA, FO 881/9657, General Report on China for the year 1909, s. 7, Jordan Greyovi, Peking, 30. 1. 1910.

⁴¹ *International Opium Commission*, s. 84.

⁴² Již roku 1908 navrhl sekretář Britského spolku lékařů, aby uživatelé opia byli označeni za mentálně nemocné. LOVELL, J.: *c. d.*, s. 271.

boj proti opiu, který vrátil Číňanům hrdost a vyburcoval veřejnost z apatie, v níž se země na počátku 20. století nacházela.⁴³ Ovšem vzhledem k víceméně neoficiálnímu statusu konference nedosáhli jednající okamžitých reálných výsledků. Na ty si museli bojovníci proti opiu počkat do roku 1911, kdy zasedla První mezinárodní opiová konference, jež 23. ledna 1912 vyvrcholila podepsáním konvence, jíž se vlády Velké Británie, USA, Německa, Francie, Japonska, Itálie, Nizozemska, Ruska, Portugalska, Persie, Siamu a Číny zavázaly ke kontrole a omezení obchodu s opiem.⁴⁴

Zmíněný opatrný postoj britské diplomacie vůči zasedání Mezinárodní komise pro boj s opiem byl bezpochyby způsoben řadou stížností britských obchodníků, kteří si stěžovali na to, že omezování dovozu opia do Číny je porušováním smluvních práv. Snížení dovozu současně mezi obchodníky vyvolalo spory ohledně toho, kdo bude moci opium do Číny dovážet a do jakých provincií.⁴⁵ Podle velvyslance Jordana však byla Británie morálně povinná pomoci čínské vládě při potlačování užívání této drogy, a proto víceméně ignoroval výzvy britských dovozců opia, aby podal proti boji s jeho obchodem oficiální protest u čínské vlády. Jordan se tak v podstatě omezil na pouhou kontrolu čínského dodržování předchozích dohod a na to, aby čínští producenti opia nezískali po omezení jeho dovozu monopol na jeho distribuci v zemi, což by jakoukoli snahu o zlepšení nedobré situace v obchodu a užívání opia v podstatě negovalo.⁴⁶

Roku 1910 byla proto do Číny vyslána mise sira Alexandra Hosieho (který již předtím strávil pět let v provincii S'-čchuan, kde monitoroval průběh reformy)⁴⁷ za účelem zhodnocení stávající situace a toho, zda jsou jednotlivé body předchozích dohod dodržovány. Výsledky jeho průzkumu byly více než uspokojivé. Poté, co procestoval většinu oblastí, jež byly producenty domácího opia, mohl Hosie konstatovat, že se celkový pokles domácí produkce pohybuje okolo 30 %, ⁴⁸ přestože uznával, že zdaleka ne ve všech oblastech Číny bylo toto snížení rovnoměrné. Příklad podobného poklesu může představovat provincie Jün-nan. Britský konzul Rose v polovině roku 1910 vypracoval rozsáhlou zprávu ohledně zdejší před rokem 1907 významné produkce opia.

⁴³ LODWICK, K. L.: *c. d.*, s. 141.

⁴⁴ <http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1922/29.html> [cit. 11. 10. 2015].

⁴⁵ TNA, FO 371/847, Müller Greyovi, Peking, 6. 6. 1910.

⁴⁶ TNA, FO 881/9657, General Report on China for the year 1909, s. 8, Jordan Greyovi, Peking, 30. 1. 1910.

⁴⁷ BAUMLER, A. (ed.): *c. d.*, s. 81.

⁴⁸ TNA, FO 881/9867, General Report on China for the year 1910, s. 17, Jordan Greyovi, Peking, 5. 3. 1911.

Roku 1910 se zde čekala úroda ve výši 5 000 pikulů, což mělo být o 31 000 méně než v roce 1907. Navzdory přírodním překážkám, obecné chudobě a odporu obyvatelstva se zde dle konzulova názoru podařilo protiopiové zákony prosadit s nebyvalou účinností.⁴⁹ Podobně pozitivní zprávy navíc přicházely i z dalších provincií – objem pěstovaného máku (a tedy vyráběného opia) klesal, což společně s nižším importem vedlo k postupnému poklesu jeho konzumace.⁵⁰ Na druhé straně je však nutné upozornit, že místní konzumenti se mnohdy obrátili k náhražkám (např. kokainu) nebo opiovým derivátům jako je morfin.⁵¹ Ovšem z pohledu celkového kontextu boje proti užívání opia byl předchozí vývoj v průběhu pouhých tří let pozoruhodným úspěchem britské politiky. Současně se od počátku 20. století podařilo obrátit na tento závažný problém pozornost nejen světové veřejnosti, jež vyjadřovala odpor k pokračování této praxe, ale i čínských úřadů a vzdělavců.

V průběhu let 1909 a 1910 se tak otázka konzumace opia stávala častým předmětem diskuzí v čínských novinách a na půdě čínských provinčních sněmů. Výsledkem byly sílící hlasy vyzývající vládu, aby pokud možno nejdříve (nejlépe již roku 1911) zakázala kouření i pěstování opia úplně. Aby bylo možné užívání opia dále omezovat měla čínská vláda dosáhnout v jednání s cizinci příslibu, že dovoz opia bude zastaven. Do provincií, v nichž bylo pěstování opia vymýceno, pak mělo být kompletně zabráněno dovozu této drogy.⁵² Britové k těmto návrhům zaujali spíše rezervovaný a opatrný postoj, v každém případě však snaha britské vlády o omezení dovozu opia do Číny pokračovala. Britové však vyčkávali na konkrétní data ohledně úspěšnosti čínského protiopiového tažení. Ta se posléze ukázala být více než uspokojivými. Zatímco na počátku sledovaného období zahrnovalo pěstování máku určeného pro výrobu opia ve většině provincií 10–15 % obdělávané půdy, poklesl tento podíl do roku 1914 na zhruba 2–5 %.⁵³ Aby si vykompenzovali své ztráty, obrátili se zemědělci, kteří byli před zavedení prohibice opia závislí na pěstování máku k jiným plodinám, jež jim měly přinést zisk. Nejvýznamnější z nich byly bavlna a sezam, z něž pak produkovali olej.⁵⁴ Právě schopnost čínských farmářů najít efektivní náhradu za příjem, jenž jim ply-

⁴⁹ TNA, FO 371/847, Rose Greyovi, Tcheng-čchung, 9. 6. 1910.

⁵⁰ TNA, FO 371/847, Müller Greyovi, Peking, 15. 7. 1910; srovnej s TNA, FO 371/850, Zpráva o pěstování máku v provinciích Šan-si, Šen-si a Kan-su, Peking, 19. 10. 1910.

⁵¹ TNA, FO 371/848, Reid Greyovi, Peking, 4. 10. 1910.

⁵² TNA, FO 881/9867, General Report on China for the year 1910, s. 22, Jordan Greyovi, Peking, 5. 3. 1911.

⁵³ TWITCHETT, D. C. – FAIRBANK, J. K.: *c. d.*, s. 8.

⁵⁴ LODWICK, K. L.: *c. d.*, s. 153.

nul z máku, do značné míry determinovala jejich ochotu podřídit se vládním opatřením. V každém případě lze čínské tažení proti opiu hodnotit z pohledu čínského venkova pozitivně, neboť schopnost přejít na nové ekonomické plodiny umožnila prosadit prohibici opia bez větších ekonomických ořesů.

Z celkového pohledu úspěšné tažení čínských úřadů proti opiu představovalo pozitivní stimul pro britskou politiku, aby sama přispěla k potlačení konzumace opia v Číně. Na konci roku 1910 tak Britové diskutovali o dalším rozšíření zákazu dovozu opia do Číny. Podle jejich návrhů měl pokles importu této drogy v podstatě kopírovat pokles domácí produkce, který byl rychlejší, než původně příslibené desetiprocentní snížení dovozu ročně na straně Britů. Nad dovozem opia do Číny měla být zavedena mnohem přísnější kontrola. Každá bedna měla být před vyložením z lodi uzavřena speciální vládní pečeti. Zboží, které by jí nebylo opatřeno, nesmělo být v Číně prodáváno.⁵⁵ V květnu roku 1911 tak mohla být podepsána nová smlouva mezi čínskou vládou a správou Indie, jež garantovala dodržování dohody z roku 1907 a další rozšíření tažení proti opiu.⁵⁶ Británie tak jasně demonstrovala, že úspěch tažení proti opiu ji vybízí k dalšímu omezení jeho dovozu a snaze Číně v boji s touto drogou pomoci.⁵⁷

Vrcholem této politiky podporované dalšími velmocemi (především ze strany USA) pak bylo podepsání Mezinárodní konvence o opiu dne 23. ledna 1912, která měla zajistit mezinárodní dohled nad dovozem opia do Číny.⁵⁸ Přestože tažení Londýna proti obchodu s opiem vedlo ke krátkodobému zhoršení vztahů se správou Indie, byl nucen hlavní exportér opia do Číny podřídit se přáním metropole. Navzdory tomu, že původní dohoda z roku 1907 hovořila o tom, že k zastavení dovozu opia z Indie do Číny dojde až roku 1917 na základě smluveného harmonogramu, podle něhož měl být každoročně omezen import o 10 % počátečního objemu, byl tento závazek díky jednáním v Haagu uspíšen. V průběhu května 1913 připravila indická vláda řadu opatření, jejichž úkolem bylo zamezit exportu opia do Číny úplně.⁵⁹ Většina britských diplomatických zastupitelů v Číně považovala tento vývoj za obrovský úspěch. Na druhé straně chaos, jenž pohlcoval ve stejné době celou Říši středu nevyvolával příliš optimismu. Řada pozorovatelů

⁵⁵ TNA, FO 371/849, Müller Greyovi, Peking, 29. 9. 1910.

⁵⁶ BLUE, G.: c. d., s. 41; srovnej TNA, FO 881/10072, General Report on China for the year 1911, s. 15–16, Jordan Greyovi, Peking, 27. 3. 1912.

⁵⁷ TNA, FO 371/850, Jamieson Müllerovi, Kanton, 6. 10. 1910.

⁵⁸ Text k dispozici na <http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1922/29.html> [cit. 11. 10. 2015].

⁵⁹ BLUE, G.: c. d., s. 42.

se tak oprávněně obávala, aby nebyl nadějný vývoj posledních let domácí situací v Číně zvrácen.⁶⁰

Zhroucení dynastie Čching a následné období chaosu a vnitřních válek však tyto obavy potvrdilo. Mnoho lokálních provinčních vládců se totiž v nadcházejících letech uchýlilo k praxi pěstování a distribuce opia s cílem zvýšit své příjmy, za něž pak nakupovali zbraně. Tato praxe začala být patrná především po eskalaci vnitřního chaosu v Číně po roce 1916. Opětovný nárůst domácí produkce pak vedl k obnovení růstu dovozu, neboť zahraniční producenti opia mohli argumentovat tím, že Čína nedodržuje dohody na jejíchž základě došlo k omezení předchozího importu. Jednou z prvních zemí, jež opětovně zahájila masové dodávky opia do Číny, bylo Japonsko. Když se roku 1918 zprávy o této skutečnosti poprvé objevily na veřejnosti, vyvolaly značný skandál.⁶¹ Záhy se však k této praxi připojili i mnozí obchodníci ze západu. Nadcházející dvacátá léta se tak stala obdobím opětovného rozkvetu obchodu s opiem, jehož domácí produkce taktéž prudce stoupala. Nešťastný vnitřní vývoj v Číně tak vedl ke zhroucení dosavadní britské politiky. Problém opia tak přes snahu britské diplomacie zůstal jednou z klíčových otázek dějin Číny až do poloviny 20. století. O tom, jak silně užívání opia v Číně zakořenilo, svědčí to, že i po obnovení boje proti opiu ve třicátých letech vedeném stranou Kuomintang došlo na mnoha místech Číny k incidentům, během nichž se lokální producenti a uživatelé snažili zabránit vládním úředníkům v prosazování protiopiových nařízení navzdory tomu, že za něco takového hrozil trest smrti.⁶²

Britská snaha o omezení konzumace opia z počátku 20. století tak měla dosáhnout svého naplnění až mnohem později. Přesto je nutné konstatovat, že Velká Británie se na počátku 20. století postavila do čela celosvětového hnutí boje proti obchodu s drogami, díky čemuž byla k této závažné otázce obrácena pozornost světové veřejnosti. Schopnost Britů upustit od vlastní dosavadní praxe oficiálního dovozu opia do Číny pak posloužila jako příklad ostatním zemím a umožnila vytvoření mezinárodního legislativního rámce, jenž předcházel současným snahám o potlačení tohoto významného problému moderní společnosti.

⁶⁰ TNA, FO 881/10428, General Report on China for the year 1913, s. 10–11, Jordan Greyovi, Peking, 23. 1. 1914.

⁶¹ BLUE, G.: *c. d.*, s. 44.

⁶² LOVELL, J.: *c. d.*, s. 308.

RESUMÉ

*VELKÁ BRITÁNIE A OBCHOD S OPIEM V ČCHINGSKÉ ČÍNĚ
NA POČÁTKU 20. STOLETÍ*

Obchod s opiem hrál od počátku 19. století klíčovou roli ve vztahu Velké Británie a Číny. Snaha čchingské vlády tuto praxi zastavit vedla v průběhu 19. století ke dvěma konfliktům, během nichž si Británie vynutila podepsání nerovných smluv. Otevření čínských přístavů pro britský obchod pak vedlo k dramatickému nárůstu obchodu s touto návykovou látkou. Obchod s opiem však vyčerpával zemi ekonomicky a současně vedl k nárůstu domácí produkce a vzestupu počtu kuřáků opia. Dovoz opia do Číny tak přispěl k hlubokému morálnímu rozkladu zdejší společnosti. Tuto praxi však kritizovala řada evropských politiků a představitelů veřejného života, kteří přivítali edikt císaře Kaung-süa z roku 1906 omezující užívání opia. Na tento krok Peking navázala britská iniciativa a snaha omezit dovoz opia do Říše středu. Díky tomu se podařilo konzumaci opia v Číně během několika let utlumit. Pokles domácí produkce vedl ke snížení dovozu, k čemuž se Britové roku 1907 zavázali. Vrcholem byl rok 1913, kdy došlo k zastavení dovozu indického opia do Číny. Čínská revoluce a následující období chaosu však tento nadějný vývoj v následujících letech zvrátily.

Klíčová slova: Velká Británie, Čína, obchod, diplomacie, opium, drogy

SUMMARY

*GREAT BRITAIN AND THE OPIUM TRADE IN QING CHINA
AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY*

The opium trade has played a crucial role in a relation of Great Britain and China since the beginning of the 19th century. The effort of the Qing government to stop this practice led to two conflicts in the course of the 19th century; Great Britain forced to sign unequal agreements during them. Opening Chinese ports for British trade led to the dramatic growth of trade with this addictive drug. However, the opium trade exhausted the country economically and at the same time, it led to the domestic production increase and growing number of opium smokers. Thus, the import of opium into

China contributed to the deep moral decline of the society. This practice was criticized by many European politics and representatives of public life, who welcomed the edict of Emperor Guangxu from the year 1906 restricting the use of opium. This step of Beijing was followed by the British initiative and the attempt to limit the import of opium into the Middle Kingdom. Thank to this act, the consummation of opium in China was managed to be decreased during few years. The decline in domestic production led to the import decline, which was promised by the British in 1907. The height was the year 1913, when Indian opium import into China was definitely stopped. However, the Chinese revolution and the subsequent chaotic period turned the auspicious tide in following years.

Keywords: Great Britain, China, trade, diplomacy, opium, drugs

Traslated by Mgr. Hana Ferencová

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.
Katedra historických věd
Fakulta filozofická
Západočeská univerzita v Plzni
Tylova 18
301 25 Plzeň
Česká republika
e-mail: kodet@khv.zcu.cz